

Małgorzata Fedorowicz-Kruszewska*

Zrównoważony rozwój jako przedmiot zainteresowań organizacji bibliotekarskich

ABSTRAKT

Lata 90. XX wieku można uznać za początek intensywniejszego zainteresowania bibliotek zrównoważonym rozwojem, głównie w kontekście środowiskowym. Na pewno przyczyniło się do tego Stowarzyszenie Bibliotek Amerykańskich (American Library Association – ALA), które już w 1989 roku powołało Zespół ds. Środowiska Naturalnego (Task Force on the Environment – TFOE), będący częścią Grupy Dyskusyjnej ds. Odpowiedzialności Społecznej (Social Responsibility Round Table – SRRT). Kolejny ważny krok w propagowaniu zrównoważonego rozwoju w bibliotekarstwie poczyniła Międzynarodowa Federacja Stowarzyszeń i Instytucji Bibliotekarskich (International Federation of Library Association and Institution – IFLA), która w 2002 roku przyjęła *Statement on Libraries and Sustainable Development*, w którym uznała zaangażowanie w zrównoważony rozwój, zapewniła, że usługi biblioteczne i informacyjne propagują zrównoważony rozwój poprzez zapewnienie swobodnego dostępu do informacji i wezwała pracowników sektora usług bibliotecznych i informacyjnych do przestrzegania i propagowania zasad zrównoważonego rozwoju. Celem artykułu jest przesłedzenie aktywności organizacji bibliotekarskich w zakresie propagowania zrównoważonego rozwoju w bibliotekarstwie, poczynając od tych wskazanych w abstrakcie, a skończywszy na działaniach współczesnych.

129

SŁOWA KLUCZOWE

zrównoważony rozwój, zrównoważone biblioteki, ekologiczne biblioteki, organizacje bibliotekarskie

---

* Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Instytut Informacji Naukowej i Bibliologii, e-mail: fema@umk.pl; ORCID: 0000-0001-6089-1130

Wstęp

Zrównoważony rozwój jest przedmiotem badań różnych dziedzin i dyscyplin naukowych, w tym nauk ekonomicznych, prawnych, pedagogicznych, politologii i filozofii¹. Coraz częściej budzi też zainteresowanie badaczy z zakresu bibliotekoznawstwa i informacji naukowej, choć głównie tych spoza polskiego kręgu językowego. Najwięcej publikacji z zakresu tytułowego konceptu odnosi się zwłaszcza do bibliotekarstwa, przy czym widoczna jest przewaga tekstów dotyczących aspektów środowiskowych zjawiska². Nie dziwi to, zważywszy, że tytułowa koncepcja wyrosła z troski o stan środowiska naturalnego. Warto podkreślić, że środowisko bibliotekarskie szybko zareagowało na dyskusje toczone wokół tej idei, bo już w latach 90. minionego wieku pojawił się tzw. Ruch Ekologicznych Bibliotek (Green Library Movement), początkowo obejmujący obszar Stanów Zjednoczonych. Skupia on zarówno pracowników bibliotek, jak i biblioteki, miasta czy uczelnie, których celem jest minimalizowanie negatywnego wpływu bibliotek na środowisko. Urzeczywistnieniem Ruchu Ekologicznych Bibliotek są ekologiczne budynki biblioteczne, uwzględnianie kwestii środowiskowych w organizowaniu usług bibliotecznych i funkcjonowaniu biblioteki oraz wspieranie wszelkich inicjatyw z zakresu zrównoważonego rozwoju³. Nie można nie dostrzegać w aktywności bibliotek w zakresie realizowania celów zrównoważonego rozwoju wpływu organizacji bibliotekarskich. Od wielu lat zachęcają one do takich działań, zarówno poprzez właściwe zarządzanie biblioteką, kształtowanie oferty usługowej, która wpłynie na podniesienie świadomości funkcjonowania społecznego ich obecnych i potencjalnych użytkowników, jak i współpracę z innymi organizacjami we wzmiankowanym zakresie.

Celem autorki artykułu jest prześledzenie aktywności organizacji bibliotekarskich w zakresie propagowania zrównoważonego rozwoju w bibliotekarstwie, poczynając od tych sporadycznych pod koniec lat 60. ubiegłego wieku, poprzez szerzej znane na przełomie lat 80. i 90. XX wieku,

¹ Zob. szerzej A. Papuziński: Filozoficzne aspekty zrównoważonego rozwoju – wprowadzenie, „Problemy Ekorozwoju” 2006, nr 2, s. 25–32, <http://ekorozwoj.pol.lublin.pl/no2/c.pdf> [dostęp: 25.01.2019].

² Por. M. Fedorowicz-Kruszewska: Koncepcja zrównoważonego rozwoju – perspektywa bibliotekoznawcza, „Toruńskie Studia Bibliologiczne” 2014, nr 2, s. 117–134.

³ M. Antonelli: The Green Library Movement: An overview of green library literature and actions from 1979 to the future of green libraries, „Electronic Green Journal” 2008, no 1, <https://escholarship.org/uc/item/39d3v236> [dostęp: 20.01.2019].

a skończywszy na działaniach współczesnych. W tym celu dokonano analizy i krytyki piśmiennictwa oraz zawartości treściowej serwisów internetowych stowarzyszeń bibliotekarskich. Objętość tekstu nie pozwala na przytoczenie wszystkich działań w tytułowym zakresie, dokonano zatem wyboru inicjatyw, które pojawiają się w literaturze przedmiotu, a zarazem nie mają charakteru incydentalnego, lecz generują dalszą aktywność. Najwięcej uwagi poświęcono Międzynarodowej Federacji Stowarzyszeń i Instytucji Bibliotekarskich (International Federation of Library Association and Institution, dalej IFLA), organizacji, która reprezentuje służby biblioteczne i informacyjne oraz ich użytkowników i wytycza globalne kierunki rozwoju bibliotek. Z uwagi na fakt, że pierwsze przejawy działań w zakresie zrównoważonego rozwoju w kontekście środowiskowym pojawiły się na gruncie amerykańskim, w tekście pojawiają się także organizacje bibliotekarskie z tamtego obszaru geograficznego.

Zrównoważony rozwój

Chociaż termin „zrównoważony rozwój” w dzisiejszym znaczeniu pojawił się w latach 80. ubiegłego wieku, to źródła dla jego powstania należy upatrywać w terminie „trwałość” (niem. *Nachhaltigkeit*), które pojawiło się po raz pierwszy w języku niemieckim w XVIII wieku i odnosiło się do gospodarki leśnej. Zostało użyte w 1713 roku przez Hansa Carla von Carlowitza w pracy *Die Sylvicultura oeconomica oder Hauswirthliche Nachricht und Naturmäßige Anweisung zur Wilden Baum-Zucht* i oznaczało takie gospodarowanie lasami, które polega na wycinaniu tyłu drzew, ile może w to miejsce wyrosnąć, by zapewnić ich trwałe odtworzenie. W takim kontekście zrównoważony rozwój funkcjonował na początku XIX wieku w niemieckich wyższych szkołach leśniczych. W drugiej połowie XX wieku pojęcie to pojawiło się w odniesieniu do gospodarki, po czym zaczęto je rozciągać na społeczne, ekonomiczne i ekologiczne aspekty funkcjonowania organizacji i społeczeństw⁴. Asumpt do formowania koncepcji zrównoważonego rozwoju w tak szerokim ujęciu dały przemiany w społeczeństwach państw zachodnich w latach 50. i 60. ubiegłego wieku, wywołane katastrofami ekologicznymi, dewastacją środowiska

⁴ Z. Łepko: Wprowadzenie w problematykę konferencji pt. „Theoria i praxis idei zrównoważonego rozwoju” [w:] *Theoria i praxis zrównoważonego rozwoju: 30 lat od ogłoszenia Raportu Brundtland*, red. R. F. Sadowski i Z. Łepko, Warszawa: Towarzystwo Naukowe Franciszka Salezego, 2017, s. 45–46.

naturalnego, niepokojami społecznymi i strachem przed konfliktami zbrojnymi⁵. Niebagatelną rolę w budowaniu i popularyzowaniu koncepcji zrównoważonego rozwoju odegrała Organizacja Narodów Zjednoczonych (dalej ONZ) i różne inicjatywy przez nią podejmowane. Wśród nich można wymienić, przyjmując porządek chronologiczny, tzw. Konferencję Sztokholmską – pierwszą konferencję ONZ na temat ochrony środowiska człowieka, która odbyła się w 1972 roku, a jej rezultatem było przyjęcie Deklaracji Konferencji ONZ w Sprawie Środowiska (zwanej Deklaracją Sztokholmską)⁶; powołanie w 1972 roku Programu Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Środowiska (United Nations Environment Programme, dalej UNEP); opublikowanie raportu Światowej Komisji ds. Środowiska i Rozwoju (World Commission on Environment and Development) *Nasza wspólna przyszłość*, zwanym Raportem Brundtland⁷. To w tym dokumencie dostrzeżono i uwzględniono środowiskowy wymiar rozwoju społeczno-gospodarczego. Przy szacowaniu przedsięwzięć gospodarczych podkreślono konieczność uwzględniania kosztów środowiskowych na równi z kosztami ludzkiej pracy i materiałów, co miało przeciwdziałać nadmiernej eksploatacji środowiska naturalnego i załamaniu światowego systemu gospodarczego⁸. W tym dokumencie zdefiniowano też zrównoważony rozwój (*sustainable development*), jako ten, który „zaspokaja potrzeby obecne, nie pozbawiając przyszłych pokoleń możliwo-

⁵ Zob. szerzej: A. Papuziński: Filozofia zrównoważonego rozwoju jako subdyscyplina badań filozoficznych, „Problemy Ekorozwoju” 2007, nr 2, s. 29, <http://ekorozwoj.pol.lublin.pl/n4.htm> [dostęp: 25.01.2019].

⁶ Report of the United Nations Conference on the Human Environment, Stockholm 5–16 June 1972, New York: United Nations, 1973, http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/CONF.48/14/REV.1 [dostęp: 24.01.2019]; F. W. Stoss: Sustainable communities and the roles libraries and librarians play, „Reference & User Services Quarterly” 2003, vol. 42, no. 3, s. 206–210.

⁷ Światowa Komisja ds. Spraw Środowiska i Rozwoju została powołana w 1983 roku przez Sekretarza Generalnego ONZ Javiera Péreza de Cuéllara, a na jej czele stanęła była premier Norwegii Gro Harlem Brundtland, której nazwisko pojawia się często w nazwie komisji, jak i raportu końcowego. Zob. Przesłanie Gro Harlem Brundtland do uczestników konferencji „Teoria i praxis zrównoważonego rozwoju 30 lat od ogłoszenia Raportu Brundtland” Warszawa UKSW – 20.03.2017 [w:] *Theoria i praxis zrównoważonego rozwoju...*, s. 25–26; Report of the World Commission on Environment and Development – Our Common Future. United Nations, <https://sustainabledevelopment.un.org/milestones/wced> [dostęp: 25.01.2019]; Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future, <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf> [dostęp: 25.01.2019].

⁸ Z. Piątek: *Ekofilozofia*, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2008, s. 151.

ści zaspokajania ich potrzeb”⁹. W 1992 roku powstał bardzo ważny dokument opracowany podczas Światowego Szczytu Ziemi w Rio de Janeiro, który przybrał postać globalnej strategii zrównoważonego rozwoju, znanej jako *Agenda 21*. Dokument zawiera zalecenia i wytyczne dotyczące działań, które powinny być podejmowane na przełomie XX i XXI wieku w celu zapewnienia trwałego i zrównoważonego rozwoju, dotyczące obszarów, w których człowiek ma wpływ na środowisko, a zatem: zagadnień socjalnych i ekonomicznych, ochrony i zarządzania zasobami naturalnymi, wzmacniania roli głównych grup społecznych i organizacji¹⁰.

Na 55. sesji Zgromadzenia ONZ w 2000 roku szefowie rządów i przywódcy państw przyjęli Deklarację Milenijną Narodów Zjednoczonych (United Nations Millennium Declaration), w której sformułowano tzw. Milenijne Cele Rozwoju (Millennium Development Goals, dalej MDG)¹¹. Swobodną kontynuacją tych działań było przyjęcie we wrześniu 2015 roku podczas szczytu ONZ planu zrównoważonego rozwoju dla świata pt. *Przekształcamy nasz świat: Agenda na rzecz zrównoważonego rozwoju 2030* (dalej *Agenda 2030 na rzecz zrównoważonego rozwoju*), który zawiera 17 Celów Zrównoważonego Rozwoju (Sustainable Development Goals). Są one powiązane ze 169 zadaniami, które będą monitorowane odpowiednimi wskaźnikami i zapewnią równowagę między trzema aspektami zrównoważonego rozwoju: gospodarczym, społecznym i środowiskowym. Cele i zadania są powszechne, niepodzielne i wzajemnie powiązane¹².

⁹ W Raporcie zdefiniowano zrównoważony rozwój w rozdziale 1. The Global challenge w następujący sposób: „Humanity has the ability to make development sustainable to ensure that it meets the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs”. Zob. Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future...

¹⁰ Zob. szerzej Dokumenty Końcowe Konferencji Narodów Zjednoczonych „Środowisko i Rozwój” – Szczyt Ziemi: Rio de Janeiro, 3–14 czerwca 1992 roku, przekł. z ang. i weryfikacja przekładu I. Kulisz et al., Warszawa: Instytut Ochrony Środowiska, 1993.

¹¹ Resolution adopted by the General Assembly. United Nations Millennium Declaration, <http://www.un.org/millennium/declaration/ares552e.pdf> [dostęp: 26.01.2019]. Milenijne Cele Rozwoju: 1. Wyeliminować skrajne ubóstwo i głód. 2. Zapewnić powszechne nauczanie na poziomie podstawowym. 3. Promować równość płci i awans społeczny kobiet. 4. Ograniczyć umieralność dzieci. 5. Poprawić opiekę zdrowotną nad matkami. 6. Ograniczyć rozpowszechnianie HIV/AIDS, malarii i innych chorób. 7. Stosować zrównoważone metody gospodarowania zasobami naturalnymi. 8. Stworzyć globalne partnerskie porozumienie na rzecz rozwoju. Wszystkie cele miały być osiągnięte do 2015 roku. Wyjątkiem było zadanie w celu 7. dotyczące poprawy warunków życia ludzi mieszkających w slumsach, które miało zostać zrealizowane do 2020 roku, zob. Milenijne Cele Rozwoju. Ośrodek Informacji ONZ w Warszawie, <http://www.unic.un.org/pl/cele.php> [dostęp: 26.01.2019]; We Can end Poverty. Millennium Development Goals and Beyond 2016. United Nations, <http://www.un.org/millenniumgoals/bkgd.shtml> [dostęp: 26.01.2019].

¹² 17 Celów Zrównoważonego Rozwoju: 1. Wyeliminować ubóstwo we wszystkich jego formach na całym świecie. 2. Wyeliminować głód, osiągnąć bezpieczeństwo żywnościowe

Określenie Celów Zrównoważonego Rozwoju jest wynikiem bezprecedensowego porozumienia 193 państw członkowskich ONZ, dotyczącego priorytetów zrównoważonego rozwoju. Wymienione cele mają globalny charakter i mogą być realizowane na całym świecie, biorąc pod uwagę różne warunki poszczególnych krajów, ich możliwości i poziom rozwoju oraz zgodność z krajowymi strategiami i priorytetami. Ich realizacja ma doprowadzić do osiągnięcia zrównoważonego rozwoju, w którym istotna jest spójność trzech kluczowych elementów: wzrostu gospodarczego, inkluzji społecznej i ochrony środowiska¹³. Warto podkreślić, że w opracowanie ostatecznej wersji rezolucji ONZ *Agenda 2030 na rzecz zrównoważonego rozwoju* od 2012 roku zaangażowani byli również przedstawiciele IFLA, która to organizacja należała do grona interesariuszy rezolucji. IFLA lobbowała przede wszystkim za ujęciem w dokumencie kwestii dostępu do informacji, ochrony dziedzictwa kulturowego, powszechnej umiejętności czytania i pisanie oraz dostępu do technologii informacyjno-komunikacyjnych¹⁴.

134 i lepsze odżywianie oraz promować zrównoważone rolnictwo. 3. Zapewnić wszystkim ludziom w każdym wieku zdrowe życie oraz promować dobrobyt. 4. Zapewnić wszystkim edukację wysokiej jakości oraz promować uczenie się przez całe życie. 5. Osiągnąć równość płci oraz wzmocnić pozycję kobiet i dziewcząt. 6. Zapewnić wszystkim ludziom dostęp do wody i warunków sanitarnych poprzez zrównoważoną gospodarkę zasobami wodnymi. 7. Zapewnić wszystkim dostęp do stabilnej, zrównoważonej i nowoczesnej energii po przystępnej cenie. 8. Promować stabilny, zrównoważony i inkluzywny wzrost gospodarczy, pełne i produktywnie zatrudnienie oraz godną pracę dla wszystkich. 9. Budować stabilną infrastrukturę, promować zrównoważone uprzemysłowienie oraz wspierać innowacyjność. 10. Zmniejszyć nierówność w krajach i między krajami. 11. Uczynić miasta i osiedla ludzkie bezpiecznymi, stabilnymi, zrównoważonymi oraz sprzyjającymi włączeniu społecznemu. 12. Zapewnić wzorce zrównoważonej konsumpcji i produkcji. 13. Podjąć pilne działania w celu przeciwdziałania zmianom klimatu i ich skutkom. 14. Chronić oceany, morza i zasoby morskie oraz wykorzystywać je w sposób zrównoważony. 15. Chronić, przywrócić oraz promować zrównoważone użytkowanie ekosystemów lądowych, zrównoważone gospodarowanie lasami, zwalczając pustynnienie, powstrzymać i odwracać proces degradacji gleby oraz powstrzymać utratę różnorodności biologicznej. 16. Promować pokojowe i inkluzywne społeczeństwa, zapewnić wszystkim ludziom dostęp do wymiaru sprawiedliwości oraz budować na wszystkich szczeblach skuteczne i odpowiedzialne instytucje, sprzyjające włączeniu społecznemu. 17. Wzmocnić środki wdrażania i ożywić globalne partnerstwo na rzecz zrównoważonego rozwoju. Zob. Rezolucja przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne w dniu 25 września 2015 roku 70/1. Przekształcamy nasz świat: Agenda na rzecz zrównoważonego rozwoju 2030 (A/RES/70/1). Organizacja Narodów Zjednoczonych, http://www.unic.un.org/pl/files/164/Agenda%202030_pl_2016_ostateczna.pdf [dostęp: 18.01.2019].

¹³ The Sustainable Development Agenda. United Nations, <https://www.un.org/sustainabledevelopment/development-agenda/> [dostęp: 26.01.2019].

¹⁴ Libraries, Development and the United Nations 2030 Agenda. IFLA, <https://www.ifla.org/libraries-development> [dostęp: 19.01.2019]; United Nations to hold Summit for the adoption of the 2030 Agenda, <https://www.ifla.org/node/9895> [dostęp: 22.01.2019].

Pierwsze inicjatywy środowiska bibliotekarskiego

Problematyka wpływu człowieka na środowisko naturalne była pierwszym aspektem zrównoważonego rozwoju, który wzbudził zainteresowanie organizacji bibliotekarskich. Pierwszym międzynarodowym stowarzyszeniem bibliotekarskim, które zareagowało na ruch środowiskowy było Stowarzyszenie Bibliotek Specjalnych¹⁵ (Special Libraries Association – dalej SLA). W 1968 roku w jego strukturach pojawiła się Sekcja Zasobów Naturalnych (Natural Resources Division – dalej NRD), a w 1976 roku Sekcja Informacji Środowiskowej (Environmental Information Division – dalej EID), które połączyły się w 1989 roku, tworząc Sekcję Zarządzania Środowiskiem i Zasobami (Environment and Resource Management Division, dalej ERMD)¹⁶.

Na rosnącą liczbę danych i informacji dotyczących kwestii środowiskowych zareagowało też Stowarzyszenie Bibliotek Amerykańskich (American Library Association, dalej ALA). W 1989 roku ALA powołało Zespół ds. Środowiska Naturalnego (Task Force on the Environment, dalej TFOE), stanowiący część Grupy Dyskusyjnej ds. Odpowiedzialności Społecznej (Social Responsibility Round Table, dalej SRRT). Powstanie tego zespołu miało też wymiar symboliczny, bo wiązało się z przypadającą w 1990 roku 20. rocznicą Dnia Ziemi. Wśród celów, jaki postawił sobie TFOE, było promowanie w ALA kwestii środowiskowych, a także opracowywanie publikacji, programów i usług dotyczących tytułowych zagadnień, do wykorzystania przez członków TFOE, do których zaliczają się nie tylko bibliotekarze, ale także wydawcy oraz inni pracownicy sektora informacji i agencji rządowych¹⁷. Przez 30 lat swojej aktywności TFOE zrealizowało różnorodne działania, a wśród nich takie jak: wprowadzenie w ALA rozwiązań promujących recykling papieru oraz wykorzystywanie do publikacji ALA papieru bezchlorowego, prace nad wdrożeniem koncepcji „ekologicznych” eventów ALA, wsparcie przy ocenie ekologicznych praktyk działalności wydawniczej ALA, uczestnictwo w prośrodowiskowych inicjatywach Book Industry Study Group, aktywne uczestnictwo i promocja

¹⁵ Stowarzyszenie Bibliotek Specjalnych (Special Libraries Association – SLA) to międzynarodowa organizacja specjalistów informacji.

¹⁶ F. Stoss: How and why we got here today: A history of the ALA Task Force on the Environment, „SRRT Newsletter” 2009, issue 169, <http://libr.org/srrt/news/srrt168.php#6.1> [dostęp: 13.01.2019].

¹⁷ Ibidem. Task Force on the Environment. Social Responsibilities Round Table of the American Library Association, <http://www.ala.org/rt/srrt/tfoe/taskforceenvironment> [dostęp: 12.01.2019].

programu ALA Libraries Build Sustainable Communities i zaprezentowanie go jako modelowego rozwiązania dla innych bibliotek na Szczycie Ziemi 2002 zorganizowanym przez ONZ w Johannesburgu¹⁸. TFOE ALA współuczestniczyło też znacząco w wydaniu w 1992 roku pierwszego numeru „Green Library Journal”, pierwszego fachowego czasopisma o zasięgu międzynarodowym, które promować miało zagadnienia środowiskowe w sektorze bibliotekarstwa i służb informacyjnych¹⁹.

Warto wspomnieć w tym miejscu o innej ciekawej inicjatywie, której pomysłodawcą ani organizatorem nie była wprawdzie organizacja bibliotekarska, lecz biblioteka, co jest jednak dowodem zaangażowania środowiska bibliotekarskiego w idee zrównoważonego rozwoju, w tym konkretnym przypadku w wymiarze środowiskowym. Mowa tutaj o narzędziu informacyjnym adresowanym do szerokiego grona użytkowników w Stanach Zjednoczonych, które pozwalało i nadal pozwala sprawdzić, kto w najbliższym otoczeniu składa toksyczne chemikalia i zanieczyszcza środowisko naturalne. Inicjatorem Toxic Chemical Releases (bo tak nazywa się narzędzie) była Narodowa Biblioteka Medyczna (National Library of Medicine) i Agencja Ochrony Środowiska (Environmental Protection Agency)²⁰.

136

Inicjatywy IFLA

IFLA zareagowała na koncepcję zrównoważonego rozwoju przyjęciem w 2002 roku *Statement on Libraries and Sustainable Development*, w którym uznała zaangażowanie w zrównoważony rozwój i zapewniła, że usługi biblioteczne i informacyjne propagują zrównoważony rozwój poprzez zapewnienie swobodnego dostępu do informacji i wezwała pracowników sektora usług bibliotecznych i informacyjnych do przestrzegania i propagowania zasad zrównoważonego rozwoju. Za przejaw uwzględniania wytycznych zrównoważonego rozwoju IFLA przyjęła m.in.: utworzenie przez międzynarodowe środowisko biblioteczne sieci łączącej kraje rozwijające się z krajami rozwiniętymi, wspieranie rozwoju usług bibliotecznych i informacyjnych na świecie i zapewnienie do nich równego dostępu,

¹⁸ F. Stoss: How and why...

¹⁹ M. Antonelli: The Green Library Movement...; M. Fedorowicz-Kruszewska: Koncepcja zrównoważonego rozwoju – perspektywa..., s. 123.

²⁰ Pollution Locator. Toxic Chemicals Release. Scorecard. The Pollution Information Site, <http://scorecard.goodguide.com/env-releases/us-map.tcl> [dostęp: 13.01.2019]; F. Stoss: How and why...

zapewnienie przez biblioteki dostępu do informacji, idei i wytworów wyobraźni, wspomaganie rozwoju osobistego wszystkich grup wiekowych, pomoc w usprawnieniu kompetencji edukacyjnych i społecznych, niezbędnych w uczestnictwie w społeczeństwie informacyjnym i procesach demokratycznych, przyczynianie się usług bibliotecznych i informacyjnych do rozwoju wolności intelektualnej, ochrony wartości demokratycznych i praw obywatelskich, pozyskiwanie i udostępnianie przez biblioteki materiałów odzwierciedlających kulturowe różnicowanie społeczeństwa i bogactwo środowiska, w końcu – zapobieganie podziałowi cyfrowemu²¹. Przywołana deklaracja akcentowała przede wszystkim aspekt społeczny zrównoważonego rozwoju w bibliotekarstwie.

Cele zrównoważonego rozwoju, zwłaszcza w aspekcie dostępu do informacji, przyświecały dwóm innym ważnym dokumentom IFLA: *IFLA Statement on Libraries and Development* oraz *Lyon Declaration on Access to Information and Development*. Podkreślono w nich, że dostęp do informacji oraz umiejętność efektywnego jej wykorzystania są ważne dla wdrażania zrównoważonego rozwoju. Biblioteki mają w tym zakresie ważną rolę do odegrania: świadczą usługi dla wszystkich, wspierają w samorozwoju, udostępniają przestrzeń dla uczestnictwa w życiu społecznym, dają dostęp do wiedzy, dziedzictwa kulturowego, informacji i technologii informacyjno-komunikacyjnych, a bibliotekarze pełnią rolę przewodników w świecie informacji i wspierają w budowaniu tożsamości poprzez promowanie dziedzictwa kulturowego²². Postępy w realizowaniu zadania, jakim jest dostęp do informacji w kontekście 17 Celów Zrównoważonego Rozwoju, są monitorowane i ogłaszane w raporcie *Development and Access to Information* (DA2I), opracowywanym przez IFLA i Technology & Social Change Group (TASCHA) na Uniwersytecie Waszyngtońskim w Seattle²³.

Wokół aspektów środowiskowych zrównoważonego rozwoju, a zwłaszcza relacji biblioteki – środowisko naturalne, zogniskowały się działania powołanej podczas 75. Światowego Kongresu IFLA (World Library and Information Congress IFLA, dalej WLIC IFLA) w Mediolanie w 2009 roku grupy roboczej pod nazwą Zrównoważony Rozwój Środowiskowy i Biblioteki

²¹ Statement on Libraries and Sustainable Development (August 2002). IFLA, <https://www.ifla.org/publications/statement-on-libraries-and-sustainable-development> [dostęp: 19.01.2019].

²² IFLA Statement on Libraries and Development (August 2013), <https://www.ifla.org/publications/ifla-statement-on-libraries-and-development> [dostęp: 26.01.2019]; The Lyon Declaration on Access to Information and Development, <https://www.lyondeclaration.org/> [dostęp: 26.01.2019].

²³ Development and Access to Information. IFLA in partnership with the Technology & Social Change Group, <https://da2i.ifla.org/> [dostęp: 27.01.2019].

(Environmental Sustainability and Libraries Special Interest Group, dalej ENSULIB). Pomysły na jej utworzenie pojawiły się podczas 74 WLIC IFLA w Quebec w 2008 roku. W 2017 roku w Berlinie odbyła się pierwsza konferencja towarzysząca WLIC IFLA, której organizatorem był ENSULIB. W orbitcie zainteresowań ENSULIB znajdują się takie kwestie jak: wpływ zmian klimatycznych na biblioteki, stosowanie w bibliotekach rozwiązań przyjaznych środowisku, propagowanie w środowisku bibliotekarskim zachowań prośrodowiskowych, zwiększenie zasobów i usług mających związek ze zrównoważonym rozwojem, podniesienie wiedzy bibliotekarzy na temat środowiska naturalnego. Ważnym obszarem działań ENSULIB jest ustanowienie w 2016 roku Green Library Award²⁴. To nagroda ufundowana przez wydawnictwo de Gruyter dla bibliotek, które podejmują działania w zakresie środowiskowego aspektu zrównoważonego rozwoju. Celem tego przedsięwzięcia jest uhonorowanie bibliotek, które wykazują się zaangażowaniem w realizacji środowiskowych celów zrównoważonego rozwoju. Ponadto nagroda ma służyć podniesieniu wiedzy na temat odpowiedzialności, jaka spoczywa na bibliotekach w zakresie realizacji edukacji ekologicznej, wsparciu Ruchu Ekologicznych Bibliotek, promowaniu ekologicznych bibliotek lokalnie i globalnie, zachęcaniu ekologicznych bibliotek do prezentowania swoich dokonań na arenie międzynarodowej²⁵. Do pierwszej edycji IFLA Green Library Award w 2016 roku zgłosiło się 30 bibliotek z pięciu kontynentów²⁶, co świadczy o tym, że świadomość środowiska bibliotekarskiego na temat roli, jaką mogą odegrać biblioteki w zakresie realizacji celów zrównoważonego rozwoju, zwłaszcza w aspekcie środowiskowym, rośnie, a działania konkretnych jednostek tylko to potwierdzają. Z działalnością ENSULIB wiąże się także ważne narzędzie, które można wykorzystywać do oceny zbieżności zadań odnoszących się do projektowania, budowania, wyposażania i funkcjonowania biblioteki z zasadami zrównoważonego rozwoju. To *Nachhaltigkeit bei Bau, Ausstattung und Betrieb. Eine Checkliste – Sustainable buildings, equipment, and management. A checklist*, która została opracowana przez Klauusa Ulricha Wernera, a do dnia dzisiejszego przetłumaczono ją na 24 języki, w tym język polski²⁷.

²⁴ About the Environment, Sustainability and Libraries Special Interest Group. IFLA, <https://www.ifla.org/about-environmental-sustainability-and-libraries> [dostęp: 17.01.2019].

²⁵ IFLA Green Library Award. IFLA, <https://www.ifla.org/about-environmental-sustainability-and-libraries> [dostęp: 17.01.2019].

²⁶ H. Sahavirta: A garden on the roof doesn't make a library green [w:] Going green: Implementing sustainable strategies in libraries around the world. Building, management, programmes and services, eds. P. Hauke, M. Charney, H. Sahavirta, Berlin–Boston: de Gruyter Saur, 2018, s. 5.

²⁷ K. U. Werner: Nachhaltigkeit bei Bau, Ausstattung und Betrieb. Eine Checkliste – Sustainable buildings, equipment, and management. A checklist [w:] The green library: The challenge of environmental sustainability = Die Grüne Bibliothek: Ökologische Nach-

IFLA stoi na stanowisku, że dostęp do informacji jest kluczowy dla realizacji 17 Celów Zrównoważonego Rozwoju, a biblioteki nie tylko są partnerami dla instytucji rządowych, lecz przyczyniają się do osiągnięcia wymienionych celów. Dlatego w 2016 roku IFLA uruchomiła International Advocacy Programme (dalej IAP), którego celem jest podnoszenie świadomości bibliotekarzy na temat 17 Celów Zrównoważonego Rozwoju, promowanie roli bibliotek w planowaniu i implementowaniu *Agendy 2030 na rzecz zrównoważonego rozwoju* i 17 Celów Zrównoważonego Rozwoju oraz wspieranie dostępu do informacji publicznej²⁸.

Zasięg geograficzny i zakres działań podejmowanych przez biblioteki w celu realizacji sformułowanych przez ONZ celów zrównoważonego rozwoju, obrazuje opcja SDGs Stories w IFLA Library Map of the World. To narzędzie – na razie nie cieszące się dużą popularnością wśród bibliotek – które pozwala na wskazanie, w jaki sposób konkretna biblioteka realizuje wybrany cel zrównoważonego rozwoju²⁹.

Jacques Malshaert uważa, że 17 Celów Zrównoważonego Rozwoju stanowi fundament działalności bibliotek publicznych, przy czym za najbardziej istotne uznaje cele czwarty i szesnasty, koncentrujące się na dostępie do edukacji, informacji (w tym osób zagrożonych społecznym wykluczeniem) oraz promowaniu polityki na rzecz zrównoważonego rozwoju³⁰. Tymczasem IFLA w swoich publikacjach wskazuje, że biblioteki mogą wspierać realizację każdego z 17 Celów Zrównoważonego Rozwoju, niektórych pozornie odległych od swojej działalności. I tak np. biblioteki:

- umożliwiają dostęp do informacji i zasobów, dając ludziom w ten sposób możliwość poprawy jakości życia, uczą nowych umiejętności i szkolą w zakresie nowych kompetencji (realizacja celu 1 i 8);
- dostarczają danych i sprawozdań z badań dotyczących tego jak sprawić, by uprawy były bardziej wydajne i zrównoważone, udostępniają informacje przydatne rolnikom na temat lokalnych rynków zbytu, prognozy pogody, nowoczesnych narzędzi (realizacja celu 2);

---

haltigkeit in der Praxis, ed. on behalf of IFLA P. Hauke, K. Latimer, K. U. Werner, Berlin-Boston: de Gruyter Saur, 2013, s. 395–404. Polskie tłumaczenie: Zrównoważony rozwój w budownictwie, wyposażeniu i zarządzaniu. Lista kontrolna, https://www.ifla.org/files/assets/environmental-sustainability-and-libraries/GreenLibraryChecklist/green_libs_checklist_englishpol2.pdf [dostęp: 27.01.2019].

²⁸ Libraries, Development and the United Nations 2030 Agenda. IFLA, <https://www.ifla.org/libraries-development> [dostęp: 19.01.2019].

²⁹ IFLA Library Map of the World, <https://librarymap.ifla.org/stories> [dostęp: 27.01.2019].

³⁰ J. Malschaert: Making knowledge/Connecting people [w:] IFLA WLIC 2016 Columbus, <http://library.ifla.org/1546/1/213-malschaert-en.pdf> [dostęp: 19.01.2019].

- udostępniają informacje z zakresu zdrowia oraz wyniki badań z obszaru medycyny (realizacja celu 3);
- dysponują wykwalifikowanym personelem, dzięki czemu mogą oferować działania w zakresie wczesnej edukacji i kształcenia ustawicznego, umożliwiają dostęp do informacji oraz prowadzenia badań uczniom i studentom, oferują przestrzeń, gdzie nieodpłatnie można pozyskiwać nową wiedzę i umiejętności (realizacja celu 4);
- są bezpiecznym i przyjaznym miejscem spotkań, oferują programy i usługi adresowane do kobiet i dziewcząt, dają dostęp do informacji i ICT, co pomaga w zdobywaniu przez kobiety kompetencji biznesowych (realizacja celu 5);
- umożliwiają dostęp do danych o dobrych praktykach w obszarze gospodarowania wodą i energią (realizacja celów 6 i 7);
- są miejscem neutralnym i przyjaznym dla wszystkich, w tym uchodźców, imigrantów, osób niepełnosprawnych i innych narażonych na marginalizację, co jest ważne w aspekcie włączania społecznego, politycznego i ekonomicznego (realizacja celu 10);
- dokumentują i chronią dziedzictwo kulturowe dla przyszłych pokoleń (realizacja celu 11);
- ograniczają konsumpcję poprzez możliwość wypożyczenia materiałów, dostarczają informacji i danych o zmianach klimatycznych, wpływie myślistwa i rybołówstwa na środowisko (realizacja celów 12, 13, 14 i 15);
- uczą, jak korzystać z informacji, są miejscami neutralnymi politycznie (realizacja celu 16);
- są globalną siecią instytucji, które wspierają plany rozwoju lokalnego (realizacja celu 17)³¹.

Na polskim gruncie warto odnotować działania podejmowane przez Zarząd Główny Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich (dalej SBP). SBP przyłączyło się do programu AIP, uwzględniając w planie działania na kadencję 2017–2021 kampanie promocyjne wskazujące na rolę bibliotek w realizacji celów zrównoważonego rozwoju. Polscy bibliotekarze są zachęceni do działań rzeczniczych. Stowarzyszenie propaguje również informacje o istocie i zadaniach ekologicznych bibliotek³².

³¹ Libraries can drive progres across the entire UN 2030 Agenda. IFLA, <https://www.ifla.org/files/assets/hq/topics/libraries-development/documents/sdgs-insert.pdf> [dostęp: 19.01.2019].

³² Zob. Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, <http://www.sbp.pl/> [dostęp: 10.07.2019].

Wnioski

Zaprezentowane w tekście przykłady działań organizacji bibliotekarskich na rzecz zrównoważonego rozwoju to tylko część wszystkich podejmowanych w tym obszarze, wystarczają jednak, by sformułować wniosek o ich zaangażowaniu na tym polu. Organizacje bibliotekarskie zachęcają biblioteki i inne instytucje związane z książką do podejmowania aktywności, które w rezultacie mają się przyczynić do realizacji celów zrównoważonego rozwoju. Wśród nich należy wymienić przede wszystkim szeroko pojmowane pośrednictwo w dostępie do informacji oraz minimalizowanie negatywnego wpływu bibliotek na środowisko naturalne. Te dwa bardzo zróżnicowane i wieloaspektowe obszary działań bibliotek pojawiają się najczęściej, co nie oznacza, że brakuje inicjatyw wychodzących poza ich zakres, a dotyczących chociażby przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu czy ochrony dziedzictwa kulturowego. Obecny prezydent IFLA Glòria Pérez-Salmerón promuje hasło „Biblioteki motorem zmian”³³. Jeśli biblioteki zaangażują się w realizację celów zrównoważonego rozwoju, do czego zachęcają organizacje bibliotekarskie, mogą się przyczynić do zasadniczej zmiany, jaką będzie poprawa jakości życia na naszej planecie.

141

Bibliografia

- About the Environment, Sustainability and Libraries Special Interest Group. IFLA, <https://www.ifla.org/about-environmental-sustainability-and-libraries> [dostęp: 17.01.2019].
- Antonelli M.: The Green Library Movement: An overview of green library literature and actions from 1979 to the future of green libraries, „Electronic Green Journal” 2008, no. 1, <https://escholarship.org/uc/item/39d3v236> [dostęp: 20.01.2019].
- Development and Access to Information. IFLA in partnership with the Technology & Social Change Group, <https://da2i.ifla.org/> [dostęp: 27.01.2019].
- Dokumenty Końcowe Konferencji Narodów Zjednoczonych „Środowisko i Rozwój” – Szczyt Ziemi: Rio de Janeiro, 3–14 czerwca 1992 roku, tł. z ang. i weryfikacja przekładu I. Kulisz et al., Warszawa: Instytut Ochrony Środowiska, 1993.
- Fedorowicz-Kruszewska M.: Koncepcja zrównoważonego rozwoju – perspektywa bibliotekoznawcza, „Toruńskie Studia Bibliologiczne” 2014, nr 2, s. 117–134.

³³ P. Hauke, M. Charney, H. Sahavirta: Preface [w:] *Going green...*, s. 1–2.

- Hauke P., Charney M., Sahavirta H.: Preface [w:] *Going green: Implementing sustainable strategies in libraries around the world. Building, management, programmes and services*, eds. P. Hauke, M. Charney, H. Sahavirta, Berlin-Boston: de Gruyter Saur, 2018, s. 1–2.
- IFLA Green Library Award. IFLA, <https://www.ifla.org/about-environmental-sustainability-and-libraries> [dostęp: 17.01.2019].
- IFLA Library Map of the World, <https://librarymap.ifla.org/stories> [dostęp: 27.01.2019].
- IFLA Statement on Libraries and Development (August 2013), <https://www.ifla.org/publications/ifla-statement-on-libraries-and-development> [dostęp: 26.01.2019].
- Libraries can drive progress across the entire UN 2030 Agenda. IFLA, <https://www.ifla.org/files/assets/hq/topics/libraries-development/documents/sdgs-insert.pdf> [dostęp: 19.01.2019].
- Libraries, Development and the United Nations 2030 Agenda. IFLA, <https://www.ifla.org/libraries-development> [dostęp: 19.01.2019].
- The Lyon Declaration on Access to Information and Development, <https://www.lyondeclaration.org/> [dostęp: 26.01.2019].
- Łepko Z.: Wprowadzenie w problematykę konferencji pt. „*Theoria i praxis idei zrównoważonego rozwoju*” [w:] *Theoria i praxis zrównoważonego rozwoju: 30 lat od ogłoszenia Raportu Brundtland*, red. R. F. Sadowski i Z. Łepko, Warszawa: Towarzystwo Naukowe Franciszka Salezego, 2017, s. 45–50.
- Malschaert J.: *Making knowledge/Connecting people* [w:] IFLA WLIC 2016 Columbus, <http://library.ifla.org/1546/1/213-malschaert-en.pdf> [dostęp: 19.01.2019].
- Milenijne Cele Rozwoju. Ośrodek Informacji ONZ w Warszawie, <http://www.unic.un.org.pl/cele.php> [dostęp: 26.01.2019].
- Papuziński A.: Filozofia zrównoważonego rozwoju jako subdyscyplina badań filozoficznych, „*Problemy Ekorozwoju*” 2007, nr 2, s. 27–40, <http://ekorozwoj.pol.lublin.pl/n4.htm> [dostęp: 25.01.2019].
- Papuziński A.: Filozoficzne aspekty zrównoważonego rozwoju – wprowadzenie, „*Problemy Ekorozwoju*” 2006, nr 2, s. 25–32, <http://ekorozwoj.pol.lublin.pl/no2/c.pdf> [dostęp: 25.01.2019].
- Piątek Z.: *Ekofilozofia*, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2008.
- Pollution Locator. Toxic Chemicals Release. Scorecard. The Pollution Information Site, <http://scorecard.goodguide.com/env-releases/us-map.tcl> [dostęp: 13.01.2019].
- Przesłanie Gro Harlem Brundtland do uczestników konferencji „*Theoria i praxis zrównoważonego rozwoju 30 lat od ogłoszenia Raportu Brundtland*” Warszawa UKSW – 20.03.2017 [w:] *Theoria i praxis zrównoważonego rozwoju: 30 lat od ogłoszenia Raportu Brundtland*, red. R. F. Sadowski i Z. Łepko, Warszawa: Towarzystwo Naukowe Franciszka Salezego, 2017, s. 25–26.
- Report of the World Commission on Environment and Development – *Our Common Future*, <https://sustainabledevelopment.un.org/milestones/wced> [dostęp: 25.01.2019].

- Report of the United Nations Conference on the Human Environment, Stockholm 5–16 June 1972, New York: United Nations, 1973, http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/CONF.48/14/REV.1 [dostęp: 24.01.2019].
- Resolution adopted by the General Assembly. United Nations Millennium Declaration, <http://www.un.org/millennium/declaration/ares552e.pdf> [dostęp: 26.01.2019].
- Rezolucja przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne w dniu 25 września 2015 roku 70/1. Przekształcamy nasz świat: Agenda na rzecz zrównoważonego rozwoju 2030 (A/RES/70/1). Organizacja Narodów Zjednoczonych, http://www.unic.un.org.pl/files/164/Agenda%202030_pl_2016_ostateczna.pdf [dostęp: 18.01.2019].
- Sahavirta H.: A garden on the roof doesn't make a library green [w:] *Going green: Implementing sustainable strategies in libraries around the world. Building, management, programmes and services*, eds. P. Hauke, M. Charney, H. Sahavirta, Berlin–Boston: de Gruyter Saur, 2018, s. 5–21.
- Statement on Libraries and Sustainable Development (August 2002). IFLA, <https://www.ifla.org/publications/statement-on-libraries-and-sustainable-development> [dostęp: 19.01.2019].
- Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich: <http://www.sbp.pl/> [dostęp: 10.07.2019].
- Stoss F.: How and why we got here today: A history of the ALA Task Force on the Environment, „SRRT Newsletter” 2009, issue 169, <http://libr.org/srrt/news/srrt168.php#6.1> [dostęp: 13.01.2019].
- Stoss F. W.: Sustainable communities and the roles libraries and librarians play, „Reference & User Services Quarterly” 2003, vol. 42, no 3, s. 206–210.
- The Sustainable Development Agenda. United Nations, <https://www.un.org/sustainabledevelopment/development-agenda/> [dostęp: 26.01.2019].
- Task Force on the Environment. Social Responsibilities Round Table of the American Library Association, <http://www.ala.org/rt/srrt/tfoe/taskforceenvironment> [dostęp: 12.01.2019].
- United Nations to hold Summit for the adoption of the 2030 Agenda, <https://www.ifla.org/node/9895> [dostęp: 22.01.2019].
- We Can end Poverty. Millennium Development Goals and Beyond 2016. United Nations, <http://www.un.org/millenniumgoals/bkgd.shtml> [dostęp: 26.01.2019]
- Werner K. U.: Nachhaltigkeit bei Bau, Ausstattung und Betrieb. Eine Checkliste – Sustainable buildings, equipment, and management. A checklist [w:] *The green library: The challenge of environmental sustainability = Die Grüne Bibliothek: Ökologische Nachhaltigkeit in der Praxis*, ed. on behalf of IFLA P. Hauke, K. Latimer, K. U. Werner, Berlin–Boston: de Gruyter Saur, 2013, s. 395–404.
- Zrównoważony rozwój w budownictwie, wyposażeniu i zarządzaniu. Lista kontrolna, https://www.ifla.org/files/assets/environmental-sustainability-and-libraries/GreenLibraryChecklist/greenlibs_checklist_englishpol2.pdf [dostęp: 27.01.2019].

ABSTRACT

Sustainable development as the subject of interest of librarianship organizations

The 1990s might be perceived as the beginning of a more intense interest in libraries with sustainable development, mainly in the environmental context. The American Library Association (ALA) has certainly contributed to it via setting up the Task Force on the Environment (TFOE) in 1989, which is part of the Social Responsibility Round Table (SRRT). Another meaningful step in promoting sustainable development in librarianship was made by the International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA), which in 2002 adopted Statement on Libraries and Sustainable Development. In that document IFLA approved the commitment to sustainable development, ensured that library and information services promoted sustainable development by providing free access to information and appealed employees of the library and information services sector to respect and promote the principles of sustainable development. The aim of the article is to trace to the activities of library organizations in the field of promoting sustainable development in librarianship starting from those mention in the abstract and ending with contemporary activities.

KEYWORDS

sustainable development, sustainable libraries, green libraries, library organizations